

ukrajintsi-zahynuly-za-tsinnosti-pid-jevropejskym-prorodom-ukrinform/ (дата звернення: 24.02.2019).

4. Малахов В. Етика. Курс лекцій : навч. посіб. / В. Малахов. – К. : Либідь, 2006. – Вид. 6-те. – 384 с.

5. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В. Н. Карандашев. – СПб. : Речь, 2004. – 70 с.

6. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д. А. Леонтьев // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 15–26.

7. Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості / А. Річинський. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2002. – 410 с.

8. Центр соціальних і маркетингових досліджень [Електронний ресурс]. URL: <http://socis.kiev.ua/ua/> (дата звернення: 24.02.2019).

9. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 576 с.

10. Kluckhohn C. Values and Value Orientations in the Theory of Action / C. Kluckhohn // Toward a General Theory of Action / Ed. By T. Parsons, E. Shils. – Cambridge, 1951. – 505 p.

11. World Values Survey [Електронний ресурс]. URL: <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp> (дата звернення: 22.02.2019).

Дата надходження до редакції: 19.03.2019 р.

УДК 378.22:340.134(09) (477)

Вікторія МЕНЯЙЛО,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,

докторант Запорізького національного університету

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

У статті розглянуто еволюцію вітчизняного законодавства у сфері підготовки наукових, науково-педагогічних кадрів, а також історико-педагогічні передумови становлення і запровадження європейської моделі підготовки докторів філософії в Україні. Висвітлено основні проблеми докторської підготовки на сучасному етапі.

Ключові слова: доктор філософії, аспірантура, підготовка PhD, третій рівень вищої освіти.

В статті рассмотрена еволюція отечественного законодательства в сфере подготовки научных, научно-педагогических кадров, а также историко-педагогические предпосылки становления и введения европейской модели подготовки докторов философии в Украине. Освещены основные проблемы докторской подготовки на современном этапе.

Ключевые слова: доктор философии, аспирантура, подготовка PhD, третий уровень высшего образования.

The article examines the evolution of domestic legislation in the field of training scientific, scientific and pedagogical staff and the historical and pedagogical preconditions for the formation and introduction of a European model for the training of doctors of philosophy in Ukraine. In this process, there were three stages. The first stage (1991 – 2005) begins with the proclamation

of Ukraine's independence and is characterized by the creation of its own system of training candidates and doctors of sciences. By that time, this system practically reproduced and supported the functioning of the Soviet model of training scientists, characterized by excessive centralization, formalization, administrative pressure, and narrowing the autonomy of higher education institutions. The second stage (2005 – 2014) relates to the movement towards European standards in connection with the signing of the Bologna Declaration and the need for Ukraine to fulfill its international obligations. But the adopted normative acts were of a purely declarative nature and had no real implementation given the weak understanding of the mechanisms for their practical implementation. Consequently, the system of training scientific, scientific and pedagogical staff did not undergo tangible changes, despite all the contemporary democratic processes in the Ukrainian society and the scientific community, namely the introduction of some new approaches (the elimination of the Higher Attestation Commission, increased requirements for scientific publications, development Academic Mobility Programs). In the third stage, which began in 2014, the training of doctors of philosophy was introduced in Ukraine, which is based on the European model of PhD training, the main elements of which are reflected in the new Laws of Ukraine «On Higher Education», «On Scientific and Scientific-Technical Activity» and relevant by-laws. This period is complex

and transformational, characterized by a number of contradictions and inconsistencies of normative and institutional nature that are gradually overcome.

Key words: doctor of philosophy, postgraduate study, PhD training, third level of higher education.

Постановка проблеми. Із 2016 року в Україні розпочалася підготовка докторів філософії, яка здійснюється на третьому освітньо-науковому рівні, що відповідає європейським стандартам та міжнародним зобов'язанням України щодо входження вітчизняної освітньої системи до єдиного європейського простору вищої освіти. Однак розробка нової моделі підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації не може базуватися виключно на європейських традиціях без урахування національних особливостей і вітчизняного досвіду, оскільки це може призвести до негативних результатів, спричинених механічним копіюванням механізмів та процесів, які формувалися в принципово іншому соціально-економічному й культурному середовищі. У зв'язку з цим існує необхідність вивчити передумови становлення та запровадження європейської моделі підготовки докторів філософії в Україні.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питанням формування й розвитку системи підготовки наукових, науково-педагогічних кадрів в Україні в різні історичні періоди присвячені наукові роботи Т. Сидорчук (хронологічні межі дослідження – 1920-1970 рр.) [24], О. Котової (1992 – 1998 рр.) [9], Ж. Таланової (1987 – 2008 рр.) [26], Г. Чорнойван (1917-2009 рр.) [29], І. Регейло (1917-2010 рр.) [22]. Сучасний стан підготовки наукових кадрів упродовж 2010-2018 рр. висвітлюється в наукових працях Є. Ніколаєва (проблеми підготовки й атестації наукових кадрів) [15], А. Рачинського (інституційно-правові засади підготовки докторів філософії) [21], Л. Лобанової (стратегії інтернаціоналізації підготовки кадрів вищої кваліфікації) [12] та ін. При цьому цілісний науковий аналіз становлення докторської підготовки в Україні на сьогодні все ж відсутній.

Мета статті полягає у розгляді історико-педагогічних передумов становлення й розвитку вітчизняної системи підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у контексті європейської інтеграції України.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз наукових публікацій, вітчизняної законодавчої бази, міжнародних нормативно-правових актів та документів, довідкових і статистичних даних, а також власний досвід дозволили нам виділити три основних етапи у становленні та розвиткові докторської підготовки в Україні:

1) створення та функціонування пострадянської моделі підготовки кандидатів і докторів наук (1991-2005 рр.);

2) запровадження європейського вектору розвитку в системі підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації (2005-2014 рр.);

3) становлення третього рівня вищої освіти та підготовка докторів філософії (із 2014 р. до сьогодні).

Оскільки перші два етапи ґрунтовно висвітлені в низці наукових досліджень [9; 21; 22; 26; 29], більш докладніше окреслимо їх основні особливості.

Перший етап (1991-2005 рр.). Упродовж перших років після здобуття незалежності в Україні була повністю сформована вітчизняна інституційно-правова база у сфері підготовки й атестації наукових кадрів [4 – 6; 10; 17; 27], яка за своїм змістом практично відтворювала попередню радянську модель;

державна політика у сфері підготовки та атестації наукових та науково-педагогічних працівників носила централізований характер і супроводжувалася значним адміністративним тиском, що призвело до суттєвого звуження автономії закладів вищої освіти та наукових установ у цій сфері; незважаючи на значне розширення мережі закладів вищої освіти, що здійснювали підготовку кадрів вищої кваліфікації та збільшення кількості аспірантів насамперед у сфері вищої освіти, ефективність їх підготовки залишалася майже незмінною (на рівні 18 %).

Водночас у країні в цей період інтенсивно розвивалися демократичні процеси, встановлювалися ринкові відносини в економіці, які поширювалися на всі сфери суспільства, що призвело до виникнення та швидкого зростання кількості приватних закладів вищої освіти, посилювалися глобалізаційні та інтеграційні тенденції у світі, зокрема й в освіті. Так, у 1997 році остаточно була оформлена Міжнародна стандартна класифікація освіти [30]. У 1998 році у Європі розпочався процес системного розвитку освіти, старт якому дала Сорбонська декларація [25], а вже 19 червня 1999 року 29 європейських країн ухвалили Болонську декларацію, що визначав своїм головним завданням запровадження дворівневої моделі вищої освіти (бакалавр – магістр), забезпечення її якості, а також уніфікацію ступенів (кваліфікацій) і періодів навчання у європейських ЗВО [32].

Наступного року голови держав та урядів країн-членів ЄС підписують так звану Лісабонську стратегію, якою затверджують програму розвитку Європи на найближче десятиліття. Основні завдання цієї стратегії спрямовані на побудову найбільш конкурентної економіки, заснованої на знаннях, що передбачає створення європейського дослідницького простору (ЄДП); збільшення частки ВВП, що спрямовується на дослідження й розробки до 3 % ВВП; додаткову підготовку 700 тисяч дослідників [31].

Рух Європейського Союзу до економіки знань та Лісабонська стратегія привернули увагу суспільства до третього (докторського) рівня вищої освіти. Таким чином на зустрічі міністрів освіти європейських країн у Берліні у 2003 році вирішено розширити межі сучасної системи освіти з двох циклів і включити до неї третій цикл – підготовку доктора філософії. Ще одним важливим рішенням було підтвердження намірів європейських країн, уперше оголошених на Празькій конференції 19 квітня 2001 р., щодо створення до 2010 року єдиного європейського простору вищої освіти (ЄПВО), який у поєднанні з європейським дослідницьким простором забезпечить посилення фундаменту створеної «Європи знань» [8].

Отже, на початку XXI сторіччя з'являються нові серйозні виклики, світ стає більш глобалізованим, конкурентним, змінним, інноваційним [14, с. 120] і в країні починають активізуватися процеси публічного обговорення необхідності серйозних змін у сфері освіти, розглядаються шляхи європейської інтеграції та майбутнього вищої школи в контексті приєднання України до Болонської конвенції, з підписання якої розпочався наступний етап розвитку системи підготовки наукових кадрів в Україні.

Другий етап (2005-2014 рр.). В означений період було чітко визначено і підкріплено міжнародними зобов'язаннями України її прагнення інтегрувати до європейського простору вищої освіти, але прийняті в цей час нормативні акти, зокрема

Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.11 № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» [19] та Лист МОН України від 31.07.2008 №1/9-484 «Щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти» [11], носили суто декларативний характер і не мали реальної імплементації з огляду на слабе розуміння механізмів їх практичної реалізації; система підготовки наукових, науково-педагогічних кадрів не зазнала відчутних змін, оскільки третій рівень вищої освіти так і не був запроваджений, а окремі експериментальні програми, що реалізовані в партнерстві з європейськими університетами (наприклад, досвід НаУКМА [1]) не набули належної системності й поширення в академічному середовищі.

Зважаючи на посилення контролю з боку Міністерства освіти і науки за діяльністю аспірантур та припинення їх функціонування в закладах, де ґрунтовні наукові дослідження не ведуться, кількість аспірантів як у ЗВО, так і в інших наукових установах дещо зменшилася, проте водночас якість їх підготовки підвищилася та на кінець 2014 року становила майже 25 %. Попри ліквідацію ВАК [28] процедура атестації наукових кадрів залишалася формалізованою та забюрократизованою без надання реальної автономії закладам вищої освіти; окремі дії на кшталт підвищення вимог до наукових публікацій та їх представлення в журналах, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, а також запровадження програми академічної мобільності, зокрема для молодих науковців, не дали відчутних результатів у зв'язку зі слабкою інтегрованістю вітчизняних досліджень у світовий дослідницький простір та обмеженістю фінансових ресурсів держави.

Третій етап (із 2014 р. й до сьогодні). Реальний старт запровадженню європейських стандартів у докторську підготовку був наданий прийняттям у липні 2014 року нового Закону України «Про вищу освіту», який уносив радикальні системні зміни в традиційну модель підготовки наукових, науково-педагогічних кадрів, що дісталася нам у спадок від радянської держави [3].

Означеним вище законом запроваджується новий науковий ступінь доктора філософії як освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присвоюється спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації в разовій або постійно діючій спеціалізованій ученій раді. Виявлення в поданій дисертації академічного плагіату є підставою для відмови у присвоєнні відповідного наукового ступеня.

Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі або поза нею в разі, якщо вона професійно здійснює наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи. Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі становить чотири роки. При цьому обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми його підготовки має включати 30–60 кредитів ЄКТС.

До новацій цього закону, що стосуються підготовки кадрів вищої кваліфікації, слід віднести також появу такого нового органу у сфері управління вищої освіти,

як Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), на який покладаються функції щодо формування переліку спеціальностей, за якими ведеться підготовка здобувачів вищої освіти, акредитації освітньо-наукових програм, розробки порядку присвоєння наукових ступенів, акредитації спеціалізованих учених рад тощо. Крім того, у його складі утворюються Комітет із питань етики, який розглядає питання академічного плагіату, та Апеляційний комітет для розгляду звернень, заяв і скарг щодо діяльності та рішень спеціалізованих учених рад.

До повноважень МОН України як центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки належить розробка стандартів вищої освіти, ліцензування освітньої діяльності, формування державного замовлення та встановлення порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук.

Важливим кроком на шляху інтеграції України у європейський освітньо-науковий простір стало прийняття у 2015 році нового Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» [7], який запроваджує демократичні принципи організації, управління та фінансування наукової діяльності в Україні, зокрема передбачає створення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій та Національного фонду досліджень; започатковує бюджетне фінансування наукової та (або) науково-технічної діяльності закладів за рахунок коштів загального фонду державного бюджету за результатами проходження атестації; вводить поняття наукового відрядження (терміном до 90 діб) та наукового стажування (терміном до двох років); конкретизує види та напрями грантової підтримки вчених, що неодмінно позитивно відобразатиметься на якості проведення наукових досліджень як основної складової підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів.

Означений закон визначає аспірантуру і докторантуру як основні форми підготовки кадрів вищої кваліфікації, а аспіранта – як ученого, який проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження в межах підготовки в аспірантурі в закладі вищої освіти/науковій установі для здобуття ступеня доктора філософії. При цьому наукові установи можуть здійснювати підготовку докторів філософії за власною освітньо-науковою програмою згідно з отриманою ліцензією або освітньо-науковою програмою, окремі елементи якої забезпечуються іншими науковими установами та/або ЗВО.

Нові принципи підготовки наукових кадрів в означених законах потребували подальшої розробки та деталізації в підзаконних актах, якими стали Постанова КМУ від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [20], що визначала єдиний перелік галузей і знань для здобувачів усіх рівнів вищої освіти, та Постанова КМУ від 23 березня 2016 № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» [18], яка розкривала механізми майбутнього функціонування системи підготовки докторів філософії в Україні, зокрема визначала порядок вступу до аспірантури, права й обов'язки аспірантів, особливості їх навчання в аспірантурі і поза нею. Відповідно до цієї постанови підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора

філософії в аспірантурі здійснюється за відповідною освітньо-науковою програмою, яка складається з двох частин (освітньої і наукової), які є основою для формування аспірантом індивідуального навчального плану та індивідуального плану наукової роботи, що погоджуються науковим керівником і затверджуються вченою радою впродовж двох місяців із дня зарахування.

Індивідуальний навчальний план формується на підставі навчального плану аспірантури, який включає перелік навчальних дисциплін обсягом 30–60 кредитів ЄКТС, з яких не менше 25 % становлять дисципліни за вибором аспіранта. За підсумками навчання аспірант повинен набути компетентностей відповідно до Національної рамки кваліфікацій, зокрема: здобути глибинні знання зі спеціальності (орієнтовний обсяг освітньої складової – не менше 12 кредитів), оволодіти загальнонауковими компетентностями (4–6 кредитів), набути універсальних навичок дослідника (не менше 6 кредитів), здобути мовні компетентності (6–8 кредитів). Для провадження освітньої діяльності на третьому освітньо-науковому рівні вищої освіти ЗВО (наукові установи) зобов'язані отримати відповідну ліцензію МОН.

Наукова складова освітньо-наукової програми передбачає проведення аспірантом власного дослідження під керівництвом одного або двох наукових керівників та оформлення його результатів у вигляді дисертації, що є самостійним розгорнутим напрацюванням, яке пропонує розв'язання актуального наукового завдання в певній галузі знань або на межі кількох галузей, результати якого становлять оригінальний внесок у певну галузь (галузі) та оприлюднені у відповідних публікаціях.

Таким чином, упродовж навчання в аспірантурі аспірант зобов'язаний виконати всі вимоги освітньо-наукової програми, зокрема здобути теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провести власне дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та/або практичне значення, та захистити дисертацію.

Здобувачі вищої освіти ступеня доктора філософії зазвичай захищають дисертації в постійно діючій спеціалізованій ученій раді з відповідної спеціальності, яка функціонує у ЗВО (науковій установі), де здійснювалася підготовка аспіранта. При цьому вчена рада має право подати до НАЗЯВО документи для акредитації спеціалізованої вченої ради, утвореної для проведення розового захисту, або звернутися з відповідним клопотанням до іншого ЗВО (наукової установи), де функціонує постійно діюча спеціалізована вчена рада з відповідної спеціальності.

Отже, прийняття розглянутих вище нормативно-правових актів дало змогу із 2016 року розпочати підготовку докторів філософії за новим переліком спеціальностей у тих закладах вищої освіти і наукових установах, які допоки у зв'язку з відсутністю державних стандартів розробили власні або спільні освітньо-наукові програми та отримали ліцензію на провадження освітньої діяльності на третьому рівні вищої освіти. Як свідчать статистичні дані [2], за новою моделлю підготовки вже в перший рік її запровадження до аспірантури вступило 6,6 тисяч аспірантів, з яких понад 90 % – до закладів вищої освіти,

що свідчить про те, що наукові установи не в змозі самостійно здійснити ліцензування власних освітньо-наукових програм, які вимагають потужної освітньої складової. Аби вирішити цю проблему, установам потрібен певний час для пошуку партнерів серед ЗВО. Наступного року ситуація принципово так і не змінилася.

Як наслідок – кількість аспірантів, які навчаються у закладах вищої освіти, на кінець 2017 року становила вже 88 %. При цьому, якщо розглянути державне фінансування наукової діяльності в Україні детальніше, то його лівова частка (75 %) традиційно припадає на академічний сектор і лише 14 % – на сектор вищої освіти [13], що в рази менше від показників європейських країн і аж ніяким чином не сприяє проведенню якісних наукових досліджень на базі ЗВО. Це пов'язано з тим, що ще із радянських часів в Україні спостерігається чітке розмежування між академічними установами, які зосереджені на наукових дослідженнях, та освітніми закладами, основне завдання яких – навчати студентів. Таким чином, якщо в оптимально організованому європейському університеті частка фінансування досліджень та розробок становить 25–30 % від загальних витрат на утримання закладу, то в Україні, за оптимістичними оцінками, – менше 5 % [26, с. 339].

Необхідно зауважити, що аспіранти, які вступили до аспірантури до 2016 року, продовжують навчання за старим переліком спеціальностей відповідно до Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309 [16], яке для них залишається чинним, і мають право захищати дисертації в діючих спеціалізованих учених радах, які також відкривалися за старим переліком спеціальностей. Якими будуть особливості такого захисту після завершення терміну дії цих рад, наразі невідомо. Більш складною є ситуація із захистом дисертацій докторів філософії, оскільки за новими правилами він має здійснюватися в розових або постійно діючих спеціалізованих учених радах, акредитованих НАЗЯВО, яке до того ж повинно спочатку розробити відповідний порядок присудження наукових ступенів доктора філософії та доктора наук. На жаль, за низкою об'єктивних та суб'єктивних причин цей орган був остаточно сформований лише наприкінці 2018 року [23] і ще не розпочав власної повноцінної діяльності в цьому напрямі. Отже, захист дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії на сьогодні є допоки неможливим.

Окрім того, щодо означеного вище невирішеною залишається низка проблем, на які звертають увагу Ж. Таланова [26] та Є. Ніколаєв [15], як-от:

- низький рівень відповідальності наукових керівників аспірантів;
- недостатнє володіння англійською мовою здобувачів третього рівня вищої освіти;
- публікація результатів досліджень у наукових журналах, рівень яких не відповідає науковим стандартам;
- слабка інтегрованість вітчизняних досліджень у світовий європейський дослідницький простір;
- відокремленість акредитації освітньо-наукових програм від акредитації спеціалізованих учених рад;
- можливість захисту дисертацій низького наукового рівня;
- недостатня боротьба з плагіатом у наукових роботах;

- поширення практики підготовки дисертацій на замовлення;
- корумпованість процедури захисту та її надмір-на зарегульованість;
- складність підготовки документів, необхідних для захисту дисертації;
- втрата престижності аспірантури та наукової діяльності взагалі і, як наслідок – низький конкурс, а отже, незадовільна селекція при відборі на навчання до аспірантури;
- відтік талановитих наукових кадрів, зокрема молоді, за кордон.

Отже, розглянутий нами етап, починаючи із 2014 року, характеризується такими основними ознаками: на законодавчому рівні були прийняті майже всі необхідні нормативно-правові документи, які визначили аспірантуру як третій рівень вищої освіти та дозволили розпочати підготовку докторів філософії в Україні відповідно до європейських стандартів; перший досвід підготовки аспірантів за освітньо-науковими програмами продемонстрував низьку інституційну спроможність наукових установ реалізувати освітню складову, що відобразилося на різкому скороченні (майже вдвічі) вступників до аспірантури в академічні установи; водночас незадовільне фінансування наукової діяльності в закладах вищої освіти, в яких готується майже 90 % аспірантів, не забезпечує проведення якісних наукових досліджень на рівні світових стандартів; система підготовки наукових, науково-педагогічних кадрів наразі переживає трансформаційний період, який характеризується низкою протиріч, неузгодженостей та невизначеностей, пов'язаних як із недосконалістю законодавства, так і з одночасним функціонуванням двох систем підготовки наукових, науково-педагогічних кадрів в Україні та довготерміновою затримкою щодо формування складу НАЗЯВО як одного з основних органів управління в системі вищої освіти.

Висновки. Таким чином, в означеній статті нами розглянуто історико-педагогічні передумови становлення і розвитку системи підготовки наукових, науково-педагогічних кадрів у незалежній Україні, оскільки лише врахувавши недоліки й здобутки минулого та звернувшись до накопиченого позитивного досвіду функціонування різноманітних механізмів підготовки фахівців вищої кваліфікації, можна забезпечити якісне формування готовності майбутніх докторів філософії до професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, що є головною метою їх підготовки в аспірантурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Винницький М. Упровадження третього циклу вищої освіти – ключ до успіху Болонського процесу / М. Винницький // Вища школа. – 2008. – № 12. – С. 20–27.
2. Вища освіта в Україні у 2017 році. Статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2018. – 298 с.
3. Закон України від 01.07.14 № 1556-VII «Про вищу освіту» (дата оновлення: 25.07.18) [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 17.12.2018).
4. Закон України від 13.12.91 № 1978-XII «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-12> (дата звернення: 18.02.2019).
5. Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-III «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14> (дата звернення: 17.02.2019).
6. Закон України від 23.05.91 № 1060-XII «Про освіту» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19990813> (дата звернення: 20.02.2019).
7. Закон України від 26.11.15 № 848-VIII «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 17.02.2019).
8. Комюніке конференції міністрів вищої освіти Європи [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_754 (дата звернення: 28.02.2019).
9. Котова О. Г. Розвиток системи підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні (1992 – 1998 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із держ. упр. : спец. 25.00.05 / О. Г. Котова. – К., 2000. – 20 с.
10. Кузнєцова Л. О. Аспірантура [Електронний ресурс] / Л. О. Кузнєцова // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 1 : А–Г. – 672 с. URL: <http://leksika.com.ua/18871111/legal/aspirantura> (дата звернення: 25.02.2019).
11. Лист МОН України від 31.07.2008 № 1/9-484 «Щодо нормативно-методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-484290-08> (дата звернення: 17.02.2019).
12. Лобанова Л. С. Интернационализация подготовки научных кадров в Украине: вызовы современности, проблемы и стратегия развития / Л. С. Лобанова // Наука та науковознавство. – 2012. – № 3. – С. 148–161.
13. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2018. – 178 с.
14. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [за заг. ред. В. Г. Кременя]. – К. : Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
15. Ніколаєв Є. Як створити в Україні сучасну систему підготовки докторів філософії (Ph.D.)? (Policy Paper) / Є. Ніколаєв. – К. : Європейський інноваційно-дослідницький центр, 2016. – 48 с.
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.09.1999 № 309 «Про затвердження положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309-99-%D0%BF> (дата звернення: 17.02.2019).
17. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 1992 № 257 «Про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань України» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-92-%D0%BF> (дата звернення: 18.02.2019).
18. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.16 № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» [Електронний ресурс] //

Законодавство України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF> (дата звернення: 18.02.2019).

19. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.11 № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (дата звернення: 18.02.2019).

20. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF> (дата звернення: 17.02.2019).

21. Рачинський А. П. Інституційно-правові засади підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні: становлення та розвиток [Електронний ресурс] / А. П. Рачинський // Державне управління: теорія та практика. – 2011. – № 2. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Rachinskiy.pdf> (дата звернення: 18.02.2019).

22. Регейло І. Ю. Тенденції підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні у XX – на початку XXI століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / І. Ю. Регейло. – К., 2015. – 39 с.

23. Розпорядження КМУ від 27.12.2018 № 1063-р. «Про затвердження складу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-skkladu-nacionalnogo-agentstva-iz-zabezpechennya-yakosti-vishchoy-osviti> (дата звернення: 18.02.2019).

24. Сидорчук Т. Г. Підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів через аспірантуру в Україні (1920 – 1970-і роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Т. Г. Сидорчук. – Запоріжжя. – 1998. – 20 с.

25. Спільна декларація про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти // Болонський процес: погляд на проблему : збірка матеріалів / уклад. І. А. Новак. – М., 2004.

26. Таланова Ж. В. Підготовка фахівців найвищого освітнього рівня в умовах глобалізації: аналіз світового досвіду : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ж. В. Таланова. – К., 2011. – 478 с.

27. Указ Президента України від 25 лютого 1992 № 100 «Про Вищу атестаційну комісію України» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100/92> (дата звернення: 22.02.2019).

28. Указ Президента України від 9 грудня 2010 № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010> (дата звернення: 18.02.2019).

29. Чорнойван Г. П. Підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів Росії та України (1991 – 2009 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Г. П. Чорнойван. – К., 2011. – 20 с.

30. International Standard Classification of Education. ISCED 1997 / UNESCO. URL: www.uis.unesco.org/en/pub/pub (дата звернення: 20.02.2019).

31. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. Presidency Conclusions. European Parliament. URL: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (дата звернення: 20.02.2019).

32. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. URL: <http://www.bologna2009benelux.org/> (дата звернення: 20.02.2019).

Дата надходження до редакції: 02.03.2019 р.